

ИСТОРИЯ СТАВЯНО ВЪЛГАСКА

ПАНСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ

Превод на новобългарски език от Димитър Пеев

БЪЛГАРСКА **ИСТОРИЯ**

- © Паусий Хилендарски, *автор*
- © Димитър Пеев, *превод на новобългарски език*
- © Димитър Пеев, Александър Николов, *научен коментар*
- © Русанка Одринска, *коректор*
- © Александра Младенова, *графично оформление и корица*

Фототипното издание е базирано на дигиталното копие на Котленския препис на „История славянобългарска“, написан от Софроний Врачански през 1765 г. То е предоставено от Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Оригиналът се съхранява в нейните фондове.

„БИ 93“ ООД
София, 2020 г.

ISBN: 978-619-7496-69-7

ИСТОРИЯ
СТАРАЯ
КАТЕДРА

ПАИСИЙ ХИМЕНДАРСКИ

София
2020

СЪДЪРЖАНИЕ

Встъпление от Зографската света обител	7
Историята през погледа на преподобния Паусий Хилендарски	9
Принципи на превода	15
История славянобългарска	17
Бележки	185
Използвана литература	235
Извори и справочници	239

Встъпление от Зографската света обител

През 2012 г. нашата Зографска света обител осъществи за първи път критическо издание на *История славянобългарска* по пазения в манастирската библиотека протограф, написан от ръката на преподобния Паусий Хилендарски. В рамките на това издание бе направен и нов превод на текста на *Историята* с множество пояснителни бележки. Целта ни беше да покажем на нашите сънародници истинската духовна стойност на труда на Хилендарския монах. Радваме се, че оттогава книгата претърпя множество издания и събужда интереса на българските читатели. Затова откликнахме и на молбата на сдружение „Българска история“ и предоставяме превода и обяснителните бележки (в сътрудничество с Александър Николов) на нашия дългогодишен сътрудник Димитър Пеев за издателските и популяризаторските цели на сдружението. Надяваме се, че по този начин действително ценните идеи на отец Паусий и особено разбирането му за ролята на светостта в българската и въобще в човешката история ще достигнат до умовете и сърцата на повече наши сънародници.

Историята през погледа на преподобния Паусий Хилендарски

От повече от век насам Паусиевата история е поставена в основата на модерната българска култура и общество. В историята на родната ни култура тя е натоварена с хиперфункцията да представя върха на предосвобожденската историческа мисъл по нашите земи. Това се дължи най-вече на изключителната ѝ популярност в периода на Възраждането – запазени са около 50 преписа и преработки на текста и сведения за над 70 съществували ръкописа с произведението¹, което от своя страна трябва да отгадем на емоционалната натовареност и ревността, с която авторът защитава достойнствата на българското.

В различните периоди от съществуването ни като модерна нация – след 1878 г. – разбирането на този безспорно важен за светоусещането ни като българи текст бива трактувано различно, т.е. подчертават се определени аспекти от наратива на Хилендарския монах, докато други биват в по-голяма или по-малка степен negliжирани. Така например в следосвобожденската ни историческа наука, както и през социалистическия период като цяло, особено се подчертава ролята на светската история в повествованието на преподобния Паусий, докато ролята на светците, респективно свещената история, бива спомената мимоходом или въобще изпусната. Достатъчно красноречив обаче е фактът, че в системата на българското образование след освобождението тя се е изучавала в часовете по вероучение, а не в тези по литература или история. От своя страна преводът, добил популярност през социалистическия период, е доминиран от мисловни схеми, характерни за постмодернистичното мислене и немислими за Възраждането, от типа на „гражданска история“² и други подобни.

Ако днес запитаме неизкушения гражданин: „С какво е значим Паусий?“, неизменно ще получим отговора: „С това, че той пръв е събуди българите“.

¹ Димитрова, М., Пеев, Д. Из историята на Историята – преписи и преработки на Паусиевия текст. – В: Паусиеви четения. 250 години „История славянобългарска“. Пловдив, 2 – 3 ноември 2012 г. Научни трудове – Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“. Филология. т. 50, кн. 1. сб. А, Пловдив, 2012, 50 – 72.

² В оригинала букв. *царские историки*, което ще рече „царски дела“. Понятието *историки* е гръцизъм, същото е употребено и в названието на кратката хроника в края на Учительното евангелие на Константин Преславски – *Историкии*. Съвпадението трябва да се разглежда като случайно, между двете употреби няма нито генетична връзка, нито континуитет. Понятието обозначава отделно значимо деяние на определен цар, заслужаващо да бъде отбелязано в историята. При отец Паусий то се противопоставя на събитията от църковната история, които без съмнение са с по-голяма тежест, срв. *църковная деяния и царские историки* (Зографска чернова, л. 1r).

Каквото и да означава това клише, то е плод на хиперидеологизацията на текста и показател, че липсва адекватно разбиране за същността и ролята на отец Паусий в нашата култура. Кое то от своя страна се дължи на слабо познаване и недостатъчно разбиране на самия текст на *Историята*. Проблемът е, че въпреки добре познатите гуми, от които той се състои, цялостната идея на текста убягва на неподготвения читател. Представена е една история на българите, която на пръв поглед няма нищо общо с историята, която сме учили и познаваме. Тази история ни изглежда чужда и на места дори фантастична, тя очевидно е наша, но всъщност не я чувстваме своя и въпреки това тя трябва да е велика, защото ни е „събудила“. От друга страна, отец Паусий, с малки изключения, е знаел почти същото за българската история, което знаем и ние, но го е казал по друг начин, използвал е друг културен код, а именно културния код на предмодерната епоха. За да разберем текста му, респективно значението му, ние трябва да го погледнем през нашия културен код, но при това без да го вадим от контекста на неговото възникване. С други гуми, трябва винаги да гържим сметка, че текстът е възникнал в монашеската среда на Атонските манастири, без да омаловажаваме или хиперболизираме този факт. Това просто е основата и средата, в която възниква *История славянобългарска*, естествената ѝ среда на функциониране и няма нищо по-нормално от това, което обаче очевидно не е нашето съвремие. И за да разберем разликите, трябва да имаме обяснение за тях, което налага снабдяването на *Историята* с обширен културно-исторически коментар. Именно по тази причина през 2012 г. във връзка с 250-годишния юбилей от написването на текста Зографското братство подкрепя изготвянето на нов превод на *История славянобългарска*, в който да се отчитат всички тези особености. Той претърпя няколко преиздания и беше неколккратно подобрен и коригиран, а актуалното в момента издание е третото поред от 2015 г.³ Тук препечатваме с незначителни изменения превода и коментара от това издание.

За по-адекватното разбиране на текста на Хилендарския монах би могло да ни помогне и по-доброто познаване на личността на автора. Какво знаем за отец Паусий? От текста на *Историята* става ясно, че е роден през 1722 г. Замонашва се в някои от манастирите на Самоковската епархия, където вероятно е бил ръкоположен и за свещеник. На 23-годишна възраст, вече като йеромонах, идва в Хилендарския сръбски манастир на Атон, обитаван по това време преобладаващо от българи. През 1762 г. след двугодишна работа завършва текста на *История славянобългарска*. Завършва го в Зографския бъл-

³ Паусий Хилендарски. *История славянобългарска*. Критическо издание с превод и коментар. Текста подготвиха Д. Пеев, М. Димитрова, П. Петков, превод Д. Пеев, коментар А. Николов и Д. Пеев. Света Гора Атон, 2015, 432 с.

гарски манастир, където търси временно усамотение от финансовите неволи на собствената си обител. По това време неговият едноутробен брат, монах Лаврентий, който е с 20 години по-голям, е изгумен в Хилендар. През 1775 г. виждаме отец Лаврентий като библиотекар на същия манастир⁴.

Допълнителна светлина върху личността на Хилендарския монах хвърлят редица документи от архива на сръбския светогорски манастир. От тях става ясно, че от 1759 г. напатък отец Паусий е бил член на манастирския събор и е подписвал важни финансови документи. Записаният от посочената година подпис – *проигумен Паусия* – пък ни казва, че преди тази дата той вече е заемал игуменския пост – това вероятно е било през 1757 – 1758 г. През 1761 г. отец Паусий предприема важен таксид (букв. *пътуване*, обикновено по манастирски дела, в т.ч. и събиране на милостиня) до Сремски Карловци, днес в Сърбия, тогава в Австрийската империя, за да получи останалите след смъртта на хилендарския архимандрит⁵ Герасим ценни книжа и „сухи пари“, т.е. пари в брой. Именно там той намира историята на Мавро Орбини, от която черпи сведения за своя труд. Собственоръчните подписи на отец Паусий, оставени под тези документи, помагат на Йордан Иванов в началото на ХХ в. да идентифицира по почерка Зографската чернова като автограф на Хилендарския монах.

Друг кръг от документи от хилендарския архив свидетелства, че като член на манастирския събор преподобният Паусий е участвал във важното за манастира решение да се раздели нагве частицата от светия Кръст, притежание на обителта от XIII в. насам. След игумена, архимандрита и скевофилакса⁶ подписът на отец Паусий е на трето място сред проигумените, което означава, че е бил от изтъкнатите и уважавани членове на събора. Също така от документите става ясно, че той е трябвало да състави призив до почитаемите търговци на Балканите, в които ги е призовавал по време на таксид с частицата от светия Кръст да се покланят на светинята и да даряват средства на манастира. Самият призив не е запазен, но е запазен придружаващият документ, с който книжовникът

⁴ Орманджиян, А. Арменски документ за Софроний Врачански от 1775 г. – Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“, т. VI (XVIII) (24) (1983), 291 – 298.

⁵ Архимандрит всъщност е друго название за игумен. През втората половина на XVIII в. атонските манастири са имали два игумени. Единият се е избирал за кратък период от време – от няколко месеца до година – и се е наричал игумен, а другият е бил доживотен, както е и сега, и се е наричал архимандрит. Краткосрочните игумени след това са получавали титлата *проигумен* и са били на особена почит в манастира. Преподобният Паусий и брат му отец Лаврентий са били хилендарски игумени според първия чин. По-подробно вж. в Пеев, Д. Нови документи за отец Паусий Хилендарски. – Зографски сборник. Зографският архив и библиотека. Изследвания и перспективи. София, 2019, 480 – 486.

⁶ Българският термин е *съсвдохранител* – човекът управляващ финансите на манастира, но в нашата църковна практика по силата на традицията се е наложил гърцизмът.

монах Теодосий връща редактирания вариант на Паусиевото писание на архимандрита на Хилендар монах Елисей за проверка и утвърждаване на окончателния текст.

От 1773 г. е запазено собственоръчно писмо на преподобния Паусий до скевофилакс Стефан, който по това време се е намирал в Солун. В писмото нашият историк съветва отец Стефан как да процедира с някакъв кораб с гърбен материал.

Друг кръг от документи ни казва, че практически цялата 1775 г. отец Паусий е прекарал в хилендарския метох⁷ Куч⁸, където е управлявал стопанските дела на имота. При едно от кратките си посещения в Хилендар през лятото на същата 1775 г. той дава назаем на собствения си манастир 500 гроша, които манастирът е трябвало да му върне при отчитането на приходите от метоха в края на годината. Докато е в Куч, отец Паусий получава писмо от своя племенник Стоянчо Ваклинович от София, в което последният иска от него съвет по финансово-търговски въпроси. От същото писмо става ясно, че Хилендарският монах е имал две сестри, женени в София, едната от които се е казвала Стаменка. Стоянчо Ваклинович е син на другата, чието име не е споменато в писмото. Този документ е особено важен, защото той ни казва, първо, че преподобният Паусий не е умрял през 1773 г. в Ампелино, днес квартал на Асеновград⁹, както се смяташе досега¹⁰, и второ, че е имал близки роднини, членове на семейството, в София, които са се занимавали с търговия¹¹.

Всички тези документи представят преподобния Паусий като изключително деен и активен монах, уважаван член на манастирския събор, виден таксидиот, изпълняващ дълги, отговорни и важни за манастира пътувания, свързани с набавянето на сериозни финансови средства, жизненонеобходими за оцеляването на манастира в условията на чуждо владичество. Вероятно няма да сбъркаме, ако кажем, че преподобният Паусий е бил по-активният

⁷ И до момента на Атон „метох“ означава манастирски имот.

⁸ Куч е село в долното течение на р. Струма, днес с. Евкарпия, което е било хилендарски метох от XIII в. насам.

⁹ В Ампелино през 1773 г. според документите е умрял друг хилендарски проигумен на име Паусий. При братство на около 200 монаха и повече е нямало как да не се повтарят имената, които са се давали на братята при замонашване. За съжаление, точната дата на смъртта на Хилендарския монах остава неизвестна. Подробно за това вж. Пеев, Д. Нови документи за отец Паусий Хилендарски. – Зографски съборник. Зографският архив и библиотека. Изследвания и перспективи. София, 2019, 491 – 494.

¹⁰ Вж. Матеич, М. Новооткрити писмени данни за Паусий Хилендарски. – Език и литература 29 (1974), кн. 5, 9 – 15; Райков, Б. Нови исторически документи за живота на Паусий Хилендарски. – Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“ XIV (20) (1983), 25 – 49.

¹¹ Издание, в т.ч. и факсимилно, и подробен историко-филологичен коментар на документите вж. в Пеев, Д. Нови документи за отец Паусий Хилендарски. – Зографски съборник. Зографският архив и библиотека. Изследвания и перспективи. София, 2019, 476 – 545, 939 – 952.

брат от двамата и той е довел отец Лаврентий на Света Гора, а не както се смята, че отец Лаврентий е вдъхновил брат си за монашеско поприще на Атон. От друга страна, писмото на племенника му Стоянчо Ваклинович ясно показва, че семейството, в което е била женена едната му сестра, се е занимавало с търговия, от което следва, че вероятно и самото семейство на отец Паусий е принадлежало към търговската интелигенция. В контекста на този факт изключително успешната дейност на преподобния Паусий като таксидиот намира още едно обяснение.

Това много добре хармонизира и със собствените му думи: „И едвам събрах в едно отдавна погребаното и забравеното. Написах го с речи и със слова – не бях учил нито граматика, нито пък някаква наука, но за простите българи просто и написах“. Тук с *речи* е обозначен народният език, на който са говорели през XVIII в., а със *слова* църковнославянския език или високия стил на онова време. Преподобният Паусий със сигурност не е бил школуван книжовник (което не означава, че не е имал традиционното за епохата килийно образование), но използването на *прости речи* не е било поради липса на образование, а търсен ефект, за да достигне текстът му до повече читатели. От друга страна, историята като жанр задава цивилизационното равнище на един народ и не е било подобаващо тя да се пише само с прости речи, поради което Хилендарският монах е използвал и високия стил на своето време – *книжните слова*, като е направил синтез между двата стила, така че хем да стигне до повече хора, хем да естетизира престижа на миналото.

Всъщност *История славянобългарска* не е мислена като исторически трактат в смисъла на средновековната книжовност, нито пък като историческо изследване в смисъла на просвещенските идеи на Новото време. Нейното написване е продукувано от чисто практическите побуди, които могат да се открият в Паусиевите думи: „Постоянно ме разяждаше ревност за моя род български, че няма наедно събрана история за славните деяния от началните времена на нашия род, за светците и за царете“.

В своя текст преподобният Паусий не скъсва със средновековната историография. Напротив, той започва повествованието си от Потопа и разделението на езиците и извежда произхода на славяните, респективно българите, от библейската генеалогия на народите. Свещената история е важна, защото именно светците, просияли по българските земи, са свидетелство за духовното величие на народа. Неслучайно *Историята* завършва с частта за светците, а когато се изброяват съставните компоненти на историческия процес, светците са споменати преди царете: „... че няма наедно събрана история... за светците и за царете“. В този план онова, което ние днес наричаме политическа история – в понятията на хилендарския монах царете – е динамичният двигател на историческия процес,

поради което той е важен, но не е и неговата същност. Особено важна характеристика на отделните владетели е тяхното благочестие, което е и залог за успехите им на бойното поле или на масата за преговори. Неслучайно е отделено и специално внимание на апостолите на славянската писменост св. св. Кирил и Методий. Също неслучаен е и подборът на светците, просияли от българския род – те започват още преди покръстването със св. Тривелий – хан Тервел, разбил арабите под стените на Константинопол през 718 г. и по този начин спрял от изток¹² настъплението на арабите в Европа. Бидейки удостоен с престижната византийска титла кесар за тази си победа, той няма как да не е приел християнството. След това са изброени големите светци на нашето Средновековие като св. Климент Охридски, св. Наум Охридски, св. Йоан Рилски, св. Гавриил Лесновски, св. Прохор Пшински, св. Петка, св. Иларион Мъгленски, св. Теодосий Търновски, св. Евтимий, патриарх Търновски, св. Козма Зографски и мн. др. Този низ на неугасваща святост минава през ранната епоха на османското владичество с имената на св. Пимен Зографски, св. Димитър Басарбовски, св. Георги Нови Софийски и стига до съвременето на отец Паусий със св. Ангел Лерински, приел мъченическа смърт през 1750 г. в Битоля¹³. По този начин се внушава, че историята на светците никога не е прекъсвала, за разлика от историята на царете, и тя е онази, която осигурява времевата приемственост в историческия процес.

Погледната от този ъгъл, *История славянобългарска* не призовава към национално освобождение. Тя се опитва да ни покаже пътя на духовната независимост, да ни отвърне от това да се прекланяме пред другите – като гърците и тяхната висока образованост например, и да ни подбуди да познаваме и ценим собствените си духовни постижения. Неговият зов е да се освободим от духовната зависимост, в която сами сме се поставили, водейки се по чужда образованост и по чужд език и срамувайки се да се наречем българи. Фактически преподобният Паусий ни предлага модел за здрава и адекватна идентификация с миналото, с духовното ни наследство, която е само единият от компонентите за функционирането на едно здраво и модерно общество.

Димитър Пеев

¹² От запад арабите са спрени от Карл Мартел в битката при Поатие през 732 г.

¹³ По-подробно за значението на светците и светостта в „История славянобългарска“ вж. Атанасий, йерод. Историята между времето и вечността. – В: Паусий Хилендарски. История славянобългарска. Критическо издание с превод и коментар. Текста подготвиха Д. Пеев, М. Димитрова, П. Петков, превод Д. Пеев, коментар А. Николов и Д. Пеев. Света Гора Атон, 2015, 9 – 35.

Принципи на превода

При превода сме се стремили да предадем адекватно смисъла на оригиналния текст на съвременен български книжовен език, като при това сме се старали да запазим, доколкото е възможно, фразата и стиловите особености на отец Паусий, които според нас са от особена важност за разбирането на общия монашески дух и Светогорския манастирски контекст на възникване на *Историята*. Формалното съответствие на лексикално, морфологично и синтактично равнище между новобългарския текст и оригинала не е било водещо в процеса на превода. Някои думи, които сега се употребяват само в един смисъл, в стария ни език са имали по няколко значения и отец Паусий често ги употребява именно в незапазените им днес смисли. Това бе още една причина на много места да се откажем от съвпаденията на формата. От друга страна, за да избегнем стилистична едностранност, в повечето случаи повторенията, срещащи се в оригинала, са отстранени в превода. Това най-често се осъществява чрез замяната им със съответните лични и притежателни местоимения. В определени случаи сметнахме за целесъобразно да оставим единични повторения, за да се подчертае оригиналният стил на *Историята*. По същата причина запазахме и редица думи, които днес бихме оценили като диалектизми, архаизми, ориентализми и западноевропейцизми, като напр. *гръчки*, *генерал* и др. подобни. Старият ни език е бил синтетичен (падежен), докато съвременният български е с по-висока степен на аналитизъм. Характерна особеност на синтетичните езици е, че с по-малко думи могат да се изразят повече неща. Поради това, за да звучи преводът гладко на български, се наложи на много места да добавим уточняващи и поясняващи думи, които не се съдържат в оригинала, но в същото време не променят неговия смисъл.

Личните, географските и народностните имена се предават във формата, в която се срещат в оригинала, в т.ч. и имена от типа *иоустинианъ*, *иосифъ* са оставени според църковния правопис – Иустиниан, Иосиф, като съвременните им съответствия и ортография са уточнени в коментара. Изписването на Света Гора Атонска и в текста, и в коментара е според Светогорския правопис – и трите съставни с главни букви. В отделни случаи сме си позволили да нормализираме лични и географски имена съгласно съвременната българска книжовна норма.

Коментарът към превода има за цел да поясни някои спорни или неясни моменти в изложението, както и редица географски названия, исторически реалии, титли и др., които може да не са напълно познати за съвременния

читател. За титлата на дохристиянските български владетели *хан/кан/кана* в бележките сме предпочели формата *кан*. При съставянето на коментара сме се ръководили главно от стремежа да направим ясен и достъпен текста на *Историята*. Основната ни цел е била да се съпоставят изложените от отец Паусий факти и събития с постиженията на съвременната историко-филологическа наука и да се покаже значението на *История славянобългарска* не само като литературен паметник, но и като исторически извор в контекста на XVIII в. В някои от бележките са посочени и отделни публикации и теории, които биха разширили информацията за интересуващите се читатели. Използвали сме и коментарите на Божидар Райков (Райков 1972) и Норберт Рандов (Randow 1984), както и бележките на Надежда Драгова (Драгова 1962) и откъсите от „Царството на славяните“ на Мавро Орбини.

Коментарът е ориентиран към неспециалисти, затова на осведомения читател много от бележките могат да се сторят излишно подробни, но спецификата на текста и значението му в българската история и култура сами наложиха този подход.

Димитър Пеев, Александър Николов

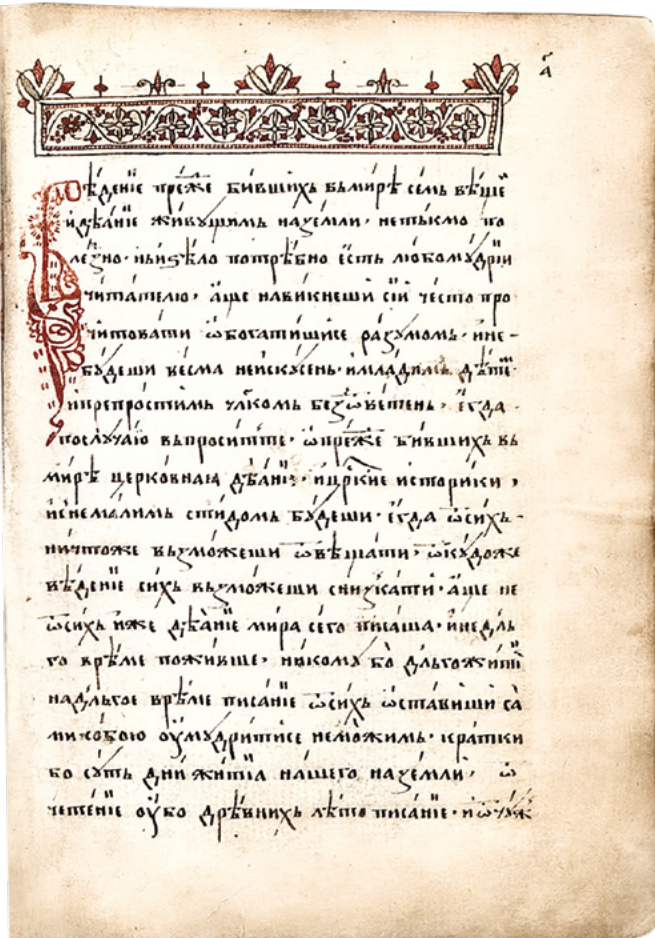
ИСТОРИЯ

СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА

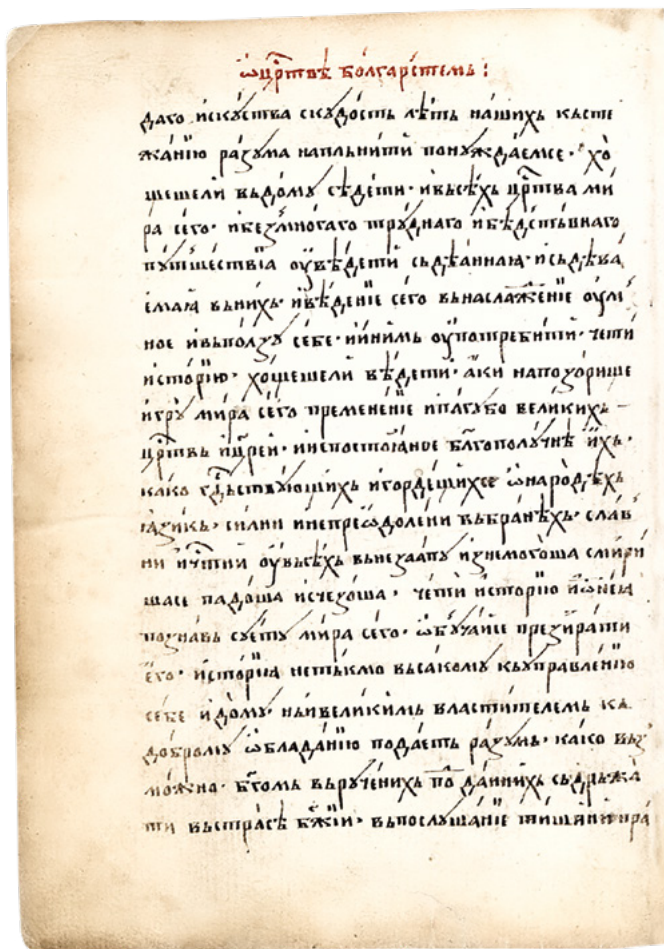
ПАНСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ

ЗА ПОЛЗАТА ОТ ИСТОРИЯТА¹

Знанието за нещата, станали отгавна на този свят, и за деянията на живелите на земята е не само полезно, но и твърде необходимо, любомъдри читателю. Ако навикнеш често да четеш за тях, ще се обогатиш с разум и няма да си неподготвен и без отговор пред малки деца и пренпрости хора, когато случайно те запитат за станалите някога по света църковни деяния и царски събития. И немалко срам ще береш, когато не ще можеш да разкажеш нищо за това. Откъде ще придобиеш знание за нещата, ако не от онези, които описаха деянията на този свят. И въпреки че не живяха дълго, защото никому не се дарява дълъг живот, за дълго време оставиха писания за тия неща. Сами по себе си ние не можем да помъдреем, понеже кратки са дните на нашия земен живот. Ето защо сме принудени да попълваме недостига на собствените си години с четене на древни летописи и да обогатяваме

разума си чрез чуждо знание. Ако ли искаш да си седиш въкъщи и без трудно и опасно пътешествие да узнаеш станалото и ставащото във всички царства на този свят и знанието за това да оползотвориш за наслада на ума и в своя полза или за полза на другите, чети историята! Ако ли искаш да видиш като на театър играта на този свят, смяната и гибелта на великите царства и царе, непостоянството на тяхното благополучие, как господстващи и гордеещи се сред народите племена, силни и непобедими в битките, славни и почитани от всички, изведнъж отслабваха, смиряваха се, падаха, гинеха и изчезваха, чети историята! И като познаеш от нея суетата на този свят, учи се да го презираш! Историята дава разум не само на всеки да управлява себе си или дома си, но и на великите владетели за добро управление: как да гържат поверените им от Бога поданици в страх Божи, в послушание, тишина, правда и благо-

История Българска

Б

Азъ блгочестни· како мѣстѣхъ оустроити·
 инкорѣнни· како навнѣшнихъ врагомъ спол
 зашисе въкрахъ похъдѣти нхъ миръ хстрои
 ти· при колѣкаа полъа ѡисториѣ въкрахъ
 то и гъжилъ· вѣстѣа цесаръ вѣсточни смъ свое
 мх лъвъ премъдрѣмъ· оубѣщаващъ его глаголе
 историю рече дрѣвнихъ· чиптанѣ негрѣшан· та
 мо ба къхърѣдѣа то ѡкрѣшеши· маже инѣ
 много прѣхъдѣшале· ѡнхъ оубѣси блгнхъ· добро
 дѣтелеси· а гдѣхъ законпрѣспѣхленѣ поунаша
 прѣмененѣ живѣни улѣкѣи побращенѣ· блгопо
 ашѣна вѣнен· инепостѡанствѣ мира· никако и
 великаа гдѣрѣтѣа къпадѣнѣ прѣкланѣнѡт
 се· радѣхъдѣши и живѣши блнхъ· казни· а
 добрихъ мѣхъ добъ· а дани· ѡнхъ блвѣдѣсе
 дивни сѡтъ сѣдѣи гъжи инѣсѣдѣмѣи сѣдѣи
 его· въправленѣ мира сего· неспрѣмѣнѣ· маже·
 оуправлѣнѣ прѣтѣа мира сего· радѣдѣнѣ прѣ
 мѣнѣнѣа прѣноситѣ· никога хощѣнѣ пагъдѣам
 вѣвъ· и пагъсѣ насѣждѣнѣ· мнѣнѣсе палѣ пагъсѣ

честие; как да укротяват и уни-
 цожават бунтовниците; как да се
 опълчат срещу външните врагове в
 битки, да ги победят и да сключат
 мир. Виж колко голяма е ползата от
 историята! Точно това накратко е
 показал Василий², източният импе-
 ратор, на своя син Льв Премъдри³.
 Съветвайки го, той казва: „Не прѣс-
 тавай – рече – да четеш историята
 на грѣвните, понеже там без усилие
 ще намериш онова, за което някой
 друг много се е трудил. Оттам ще
 узнаеш за добродетелите на добри-
 те и за престъпленията на злите;
 ще познаеш превратностите на чо-
 вешкия живот и обратите на бла-
 гоголудие в него, а също и непосто-
 янството на този свят – как дори
 и великите гържави клонят към
 падение; ще проумееш и ще видиш
 наказанието на злите и наградата
 на добрите. Пази се от тези неща!“⁴

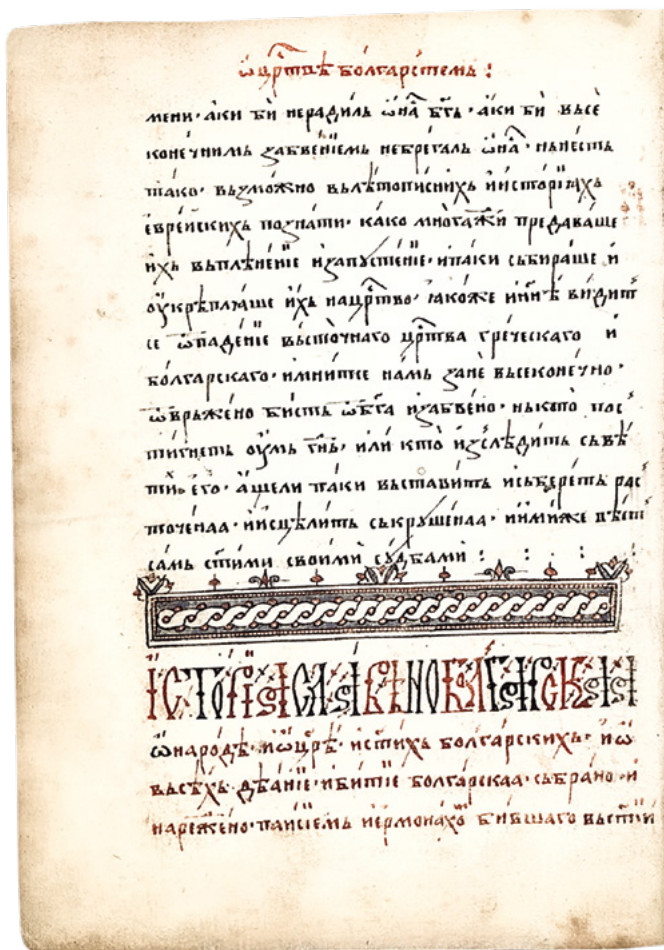
Дивни са Божиите съдби⁵ и не-
 изследима бездна е Неговата воля⁶
 (по Рим. 11:33, срв. Пс. 35:7, Ис. 28:29)
 при управлението на този свят
 и промисълът, с който ръководи
 царствата в него – раздава ги,
 променя ги, предава ги от ръка на
 ръка; когато иска, ги погубва и от-
 ново ги възстановява. Понякога ни

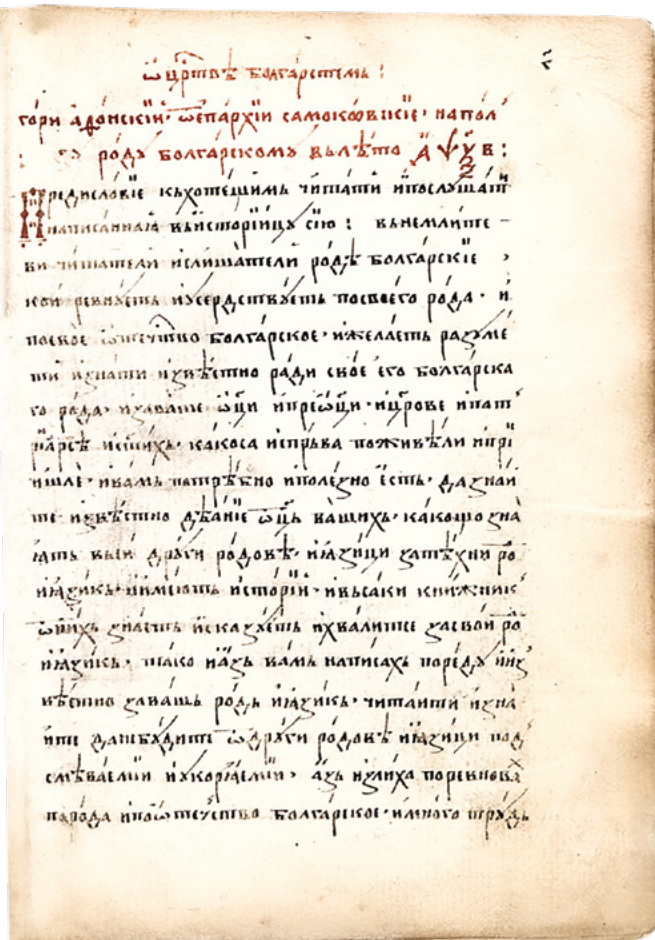
се струва, че сякаш не Го е грижа за нас и като че ни е предал на безконечна забрава. Но не е така. От историите и летописанията на евреите може да се узнае колко пъти ги е предавал на плен и разорение и отново ги е събирал и е укрепвал царството им. Така и сега се вижда, че Източното гръцко царство⁸ и българското са отпаднали от Него. И ни се струва, че завинаги са отхвърлени и забравени от Бога. Но кой ще постигне ума Господен (по I Кор. 2:16, Рим. 11:34, Ис. 40:13) или кой ще проумее волята⁹ Му! (по Рим. 11:33, Пр. 9:17) Току-виж пак въздигне и събере разпръснатите и изцели съкрушените (по Пс. 146:2, 3, Ис. 61:1) по начин, по който Сам Той знае в светите Свои съдби¹⁰.

ИСТОРИЯ

СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА

за народа, царете и светиите български и за всички български деяния и събития, събрана и наречена от Паусий, който вече беше церомонах и дойде на Света Гора

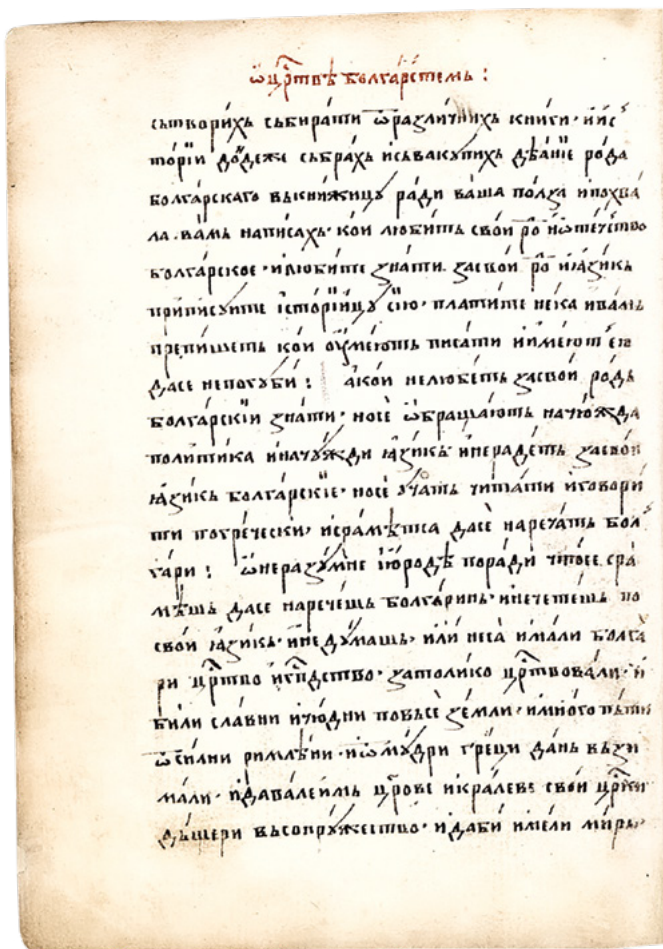

Атонска от Самоковската епархия през 1745 година¹¹ и състави тази история през 1762 година за полза на българския род.

Предисловие към желаещите да четат и слушат¹² написаното в тази историята. Чуйте, вие читатели и слушатели, роде български, вие, които милеете и обичате своя род и своето българско отечество и желаете да разберете и да узнаете подробно за българския си род, за вашите отци и праотци, царе, патриарси и светии, как някога са живели и как са си отишли от този свят. Нужно и полезно е да познавате добре деянията на вашите бащи, както и всички други племена и народи знаят за своя собствен род и език, имат истории и всеки техен книжовник знае, разказва и се хвали с рода си и с езика си. Така и аз ви написах подрег и подробно за вашия род и език. Четете и знайте, за да не бъдете осмивани и укорявани от другите племена и народи. Аз твърде много възлюбих българския си род и отечеството си и много труг

положих да събирам от различни книги и истории, докато не събрах заедно делата на българския род в тази книжица за ваша полза и прослава. Написах я за вас, които обичате своя български род и отечество и обичате да знаете за своя род и език. Преписвайте тази история и платете, нека ви я препишат, които умеят да пишат, и я пазете, да се не погуби. А на онези, които не искат да знаят своя род български, но се обръщат към чужда култура¹³ и чужд език, които не милеят за своя език български, а се учат да четат и да говорят на гръцки и се срамуват да се нарекат българи, ще река: *О, неразумне и юрде*¹⁴, *поради що се срамиш да се наречеш българин* и не четеш, и не говориш на своя език. Или не са имали българите царство и държава! И не са царствали толкова години и не са били славно и знаменити по цялата земя! И много пъти от силните римляни и мъдрите гръци са вземали данък, царе и крале¹⁵ са им давали своите царски дъщери за съпруги, за да имат мир и любов с българс-

Щрѣтъ ѿ болгарстѣмъ:

многоакъ съдри болгарстѣи и ѿвѣща славенскѣ
 го народа. наиславни болгарѣ първоста ѿни на
 рокъ нарекли. първо ѿни патриарха имали. пър
 во ѿни крстили. наиколе ѿни земля ѿсво
 ниле. тако ѿ своего рода славѣнскѣго ѿни сил
 ни и честни били. и първи сѣи словенскѣ
 болгарскѣ родъ и гдѣиць проциале. и како гдѣи
 по рече въсѣхъ. вѣсно исторію написаша. и
 како имѣноу болгарѣ ѿ много исторіи сѣи
 дѣлаше. тако истинѣ се заболгарѣ ка
 ко и поменухъ. нѣ ѿщо е ти неразумне срамѣ
 ѿ свой родъ и влачише наукади гдѣиць. но
 са рече грѣци помладри и пополиптици. а ка
 гарнеа простѣи и гдѣиць и неименоу рече
 полиптици. како рече азъше прѣспати по
 грѣци. навнѣже неразумне грѣци или много
 народи помладри и славни. далии ѿставѣ
 наикон грѣцѣ свои гдѣиць и оучение и родъ
 како ти бѣхъ и не ѿставѣши и неиман
 ни кон грѣци и оука въсѣица мѣростѣ и по

ките царе. И от целия славянски
 род най-славни са били българите:
 първо те са се нарекли царе, пър
 ви те са имали патриарх, първи
 те са се покръстили и най-много
 земя те са придобили. Така от це
 лия славянски род най-силни и по
 читани са били българите и пър
 вият славянски светия е просиял
 от българския род и език, както
 написах за всичко това погред
 в тази история. Свидетелства
 за българите има в много исто
 рии и всичко, което споменах за
 тях, е истина. Тогава защо ти,
 неразумни, се срамуваш от своя
 род и се влачиш по чужд език?
 Казваш, че гръците са по-мъдри
 и по-изтънчени, а българите са
 прости и глупави и нямат изис
 кани думи, поради това, казваш,
 по-добре да пристанем на гръци
 те! Но виж, неразумни, има много
 народи по-мъдри и по-славни от
 гръците. Нима някой грък оста
 вя своя език, образование и род,
 както ти, безумце, ги оставяш!
 Нямаш никаква печалба от гръц
 ката мъдрост и изисканост. Ти,